

משה חיים פלח

בשיטת המאירי בגדר דין צרת ערוה

הצעל ומתו אח"כ, היינו משום דהמאירי לטעמיה (לקמן ל א) דפירש לישנא דרז דכל יצמה שאין אני קורא זה בשעת נפילה יצמה יצא עליה הרי היא כאשת אח שיש לה צנים, היינו כאשת אח שיש לה צנים ומתו, דילפי צם"פ יש מותרות (פז ז) מקרא דדרכי נעם דפעורה, וס"ל להמאירי דחד דינא הוא [ואכמ"ל] ויעוין צחי' הגרנ"פ (א"י כג).

ומבואר דצרי המאירי, דשם לרת ערוה אינו אלא כל זמן דהערוה קיימת, אך היכא דמתה הערוה, מכאן ולהבא תו לית לה שם לרת ערוה, וכל איסורה אינו אלא מדינא דנאסרה שעה אחת.

ויעוין עוד בצרינו ירוחם (נכ"ה ח"א דרי"ג ע"א) שכתב וז"ל עוד כתוב בתוספתא אותן שאמרנו שאם מתו או נתגרשו לרותיהן מותרות דוקא צחיי הצעל אבל מתו אחר מיתת הצעל לרותיהן חוללות ולא מתיצמות עכ"ל, ולכאורה מצואר דצרינו דבר מחדש מאד, דהיכא דמתה הערוה לאחר נפילה, לרתה טעונה חלילה, וחזינן נמי מדצרינו דאחר מיתת הערוה פקע מהלכה שם לרת ערוה, אלא דאיכו ס"ל דמתחייבת נמי בחלילה.

והנה לכאורה מסבירא דצרינו לריכוס ציבור, דהנה יעוין צחום' צריש פרק ארבעה אחין (כו ז ד"ה וחלילה פסולה) דנקטו

חמש עשרה נשים פותרות לרותיהן ולרות לרותיהן עד סוף העולם, והנה בפשוטו צגונא דמתה הערוה אחר נפילה, הא דאכתי לרתה אסורה היינו משום דאכתי חשיבא לרת ערוה, כיון דהיתה לרת ערוה בשעת נפילה, ולא צעינן צזה לדין נאסרה.

אולם יעוין צמאירי צסיפא דמתניתין (ז ז) שכתב וז"ל וכלן שמתו או מיאלו או נתגרשו או נמלאו אילוניות לרותיהן מותרות פירוש מתו שמתה הערוה צחיי צעלה וכשמת הצעל אין אשתו לרת ערוה עכשו נמלא שצשעת הזיקה אינה לרת ערוה ומותרת להתיבס והילכך יש ליבס עליה דין יבוס וחלילה אף על פי שכבר היתה לרת ערוה שלו הואיל וצשעת הזיקה אינה לרת ערוה, הא כל שהיא צשעת הזיקה לרת ערוה אף על פי שמתה הערוה אחר כך אסורה לו דהוה לה כאשת אח שהיו לה צנים צשעת מיתת הצעל ומתו שאסורה לו עולמית עכ"ל.

ובפשוטו מצואר דצרי המאירי דהיכא דמתה הערוה אחר נפילה, היתה ראוייה לרתה להיות ניתרת השתא, אלא דאסורה מדינא דנאסרה דכל שעמדה עליו שעה אחת צאיסור אסורה עליו עולמית, והא דנקט דהוי כאשת שהיו לה צנים צשעת מיתת

מיתה אכתי חשיבי לרות זו לזו, וזהו יסוד דין לרת ערוה.

אך עוד יש לבאר, דשם לרת ערוה אינו דוקא צמה דהן צאישות אחת, אלא צמה דהן נופלות ליצום כחת, דכל היכא דהשתא הויא צנפילה עם ערוה, אית לה שם לרת ערוה.

והא דמבואר צירושלמי דליכא דין לרת ערוה לאחר מיתה, צפשונו ל"ל [ועיוין צחי הגרש"ש (סע"ז סק"ד)] כדלידדו האחרו' דצנעשית ערוה אחר נפילה ליכא פטור ערוה, וממילא ל"ש צזה נמי דין לרת ערוה.

אולם אכתי דצרי המאירי ורבינו ירוחם לריכוס ביאור, דאף אי נימא דצכל שתי יצמות הצאות מצית אחד אכתי חשיבי לרות אף לאחר נפילה, היינו משום דתרוויכו נופלות צפועל ליצום ותרוויכו זקוקות, אך בערוה ולרתה, הרי כבר דתרוויכו פטורות מן החליצה ומן היצום, נמלא דלית צבו כלל נפילה ליצום, וא"כ השתא ודאי אינן לרות, וא"כ מאי שנא דכל זמן דבערוה קיימת לרתה פטורה מדין לרת ערוה, ואילו אחר דמתה בערוה אמרינן דפקע מן הלכה שם לרת ערוה ואינה אסורה אלא מדין נאסרה, והרי ע"כ אף קודם שמתה בערוה לא הוו כלל לרות זו לזו.

ונראה לדון צביאור דצרי המאירי, דהנה לקמן (כ ה) תנן כלל אמרו ציצמה כל שהיא איסור ערוה לא חוללת לא מתייצמת איסור מצוה ואיסור קדושה חוללת ולא מתייצמת, ומסקינן צגמ' דאלמנה מן האירוסין דהויא חייבי לאוין גרידא

צפשיעות דליכא דין לרת ערוה אחר מיתה, ואם נעשית אחת היצמות ערוה לאחר מיתה לרתה מותרת, וכן מבואר צירושלמי (פ"ג ה"א וה"ג) והוצא צדצרי הראשונים (יג ב, ל צ) אך התוס' נקטו הכי צפשיעות מסצרה ולא הביאו דצרי הירושלמי.

ובפשוטו גדר הדצרים כמבואר צתוס' ישנים (ה ה) אהא דנשא מת ומת ואח"כ נשא חי וז"ל קשה היכי משכחת לה דפטרת לרתה הלא כיון דלא נשא חי אחות אשתו עד שמת אחיו א"כ לא היתה מעולם לו לרת ערוה כו' יעו"ש והיינו דהא דהא לרת ערוה חשיבא לרה לערוה היינו צמה דהיתה לרתה מחיים [או צשעת נפילה] אך אחר מיתה כבר אינן לרות, ולפ"ז מבואר דעיקר דין לרת ערוה נאמר צמי שהיתה לרת ערוה מחיים.

ומעתה לריך ביאור עוצא דצרי המאירי ורבינו ירוחם דנקטו דהיכא דמתה בערוה אחר נפילה פקע מהלכה שם לרה וצעינן לדין נאסרה, והרי לעולם אינן לרות אחר נפילה, ושם לרת ערוה ע"כ היינו מכח מה דהיתה לרתה מחיים, וא"כ מה צכך דמתה בערוה השתא.

ולכאורה חזינן מדצרי המאירי ורבינו ירוחם, דצחמת אף לאחר הנפילה אכתי חשיבי היצמות לרות זו לזו, וצביאור הדצרים יש לומר לכאורה, דס"ל דזיקה הויא אישות כמת [ואף מ"ד אין זיקה מודה דליכא זיקה אלא דס"ל דלית צה איסור קרובות ול"מ להפרת נדרים וכו' וכדבארנו האחרו' לבאר גדר הדצרים צכמה אופנים] וא"כ אף אחר

אומרים שאף מן התורה היא צת חליצה וממה שדרש רב גידל ועלתה יצמתו כו' [ויעוין עוד צתום' הרא"ש (כ ז) צשם ריב"ס וז"ל אלמנה מן הנישואין דאיכה עשה ולא תעשה אינה עולה ליצום מדאורייתא, ושיעת רוב הראשונים דמ"מ הא דחוללת הוי מדאורייתא [וצפשוטו משום דמריבין לה מ"יצמתו" וכדאמרינן אליבא דרב גידל אמר רב בחייבי לאוין גרידא].

והנה ידוע מה דדן המשנ"ל צס' פרשת דרכים האם איכה כרת דאשת אח בחילור"ע, מי נימא דכיון דאין עולה ליצום מדאורייתא אית צה אשת אח, או דילמא כיון דחוללת לית צה כרת דאשת אח, ומצואר דפשיטא ליה דאילו היתה פטורה אף מן החליצה ודאי אית צה כרת דאשת אח [ויעוין צתום' הרא"ש (ג ז) דנקט דאיכה כרת דאשת אח בחילור"ע, ואף דס"ל דחוללת מדאורייתא].

אולם בדברי המאירי (כ ז) מצואר דאף לשיעתו דחילור"ע פטורות מדאורייתא אף מחליצה, מ"מ לית צהו כרת דאשת אח, וז"ל שס כל זה שציארנו בחייבי לאוין והוצרכה צמשנתנו עמהם אלמנה לכהן גדול אין הדין שוב צה לשאר חייבי לאוין והענין הוא שאלמנה מן האירוסין שאין צה אלא לאו גרידא דינה כשאר חייבי לאוין לגמרי אצל אס היא מן הנישואין שכבר נבעלה ויש לו עליה לאו של אלמנה ועשה דבעולה אי איפשר לומר שיצא עשה של יצום וידחה לאו ועשה, ואס כן אף מן התורה אינה צת יצום ואין לומר שאף היצום עשה ולא תעשה עשה דיצמה יצא עליה ולאו דלא תהיה אשת המת החוצה שהרי לאו זה לא צא למנות יצום אלא לאסרה לזר הא כל

מדאורייתא עולה אף ליצום דאתי עשה ודחי לה תעשה אלא מדרבנן אסירה גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה, אף אלמנה מן הנישואין דאיכה עשה ולא תעשה אינה עולה ליצום מדאורייתא, ושיעת רוב הראשונים דמ"מ הא דחוללת הוי מדאורייתא [וצפשוטו משום דמריבין לה מ"יצמתו" וכדאמרינן לאוין דרב גידל אמר רב בחייבי לאוין גרידא].

אולם יעוין צמאירי (כ ז) דנקט דמדאורייתא חילור"ע פטורות אף מן החליצה והא דחוללות אינו אלא מדרבנן גזירה אטו חיל"ל גרידא וז"ל כל זה שציארנו בחייבי לאוין והוצרכה צמשנתנו עמהם אלמנה לכהן גדול אין הדין שוב צה לשאר חייבי לאוין והענין הוא שאלמנה מן האירוסין שאין צה אלא לאו גרידא דינה כשאר חייבי לאוין לגמרי אצל אס היא מן הנישואין שכבר נבעלה ויש לו עליה לאו של אלמנה ועשה דבעולה אי איפשר לומר שיצא עשה של יצום וידחה לאו ועשה ואס כן אף מן התורה אינה צת יצום כו' וצדין הוא גס כן שלא תהא לריכה חליצה שכל שאינה עולה ליצום אינה עולה לחליצה וכן הדין דכל דלא רמיא קמיה ליצום חליצה למה והרי אין חליצה אלא סלוק הזיקה וכמו שאמרו צתלמוד המערב (פ"א ה"א) מה את סצור חליצה קנין אינה אלא פטור ואס אין זיקה אין חליצה, אלא שחכמים הוצרכו חליצה גזירה משום אלמנה מן האירוסין מידי דהוה אמקדש אחות יצמה שאע"פ שנפטרה ארתה מן התורה אצרכו רבנן חליצה גזירה שמא יאמרו יצמה נפטרת לשוק צלא חליצה ויש

ומצואר בפשטו דהלרה אסורה באיסור
הערוה ממש.

אלא דדנו באחרו' דיתכן דאף דביסוד דיין
איכא צלרה דין הערוה ממש, מ"מ כיון
דליכא דין לרת ערוה חלא במקום מלוה, אחר
דמכח דין לרת ערוה נפערה מן היבוס שוב לא
הוי מקום מלוה, ושוב לית זה כרת לרת
ערוה.

אולם יעוין במאירי (כא א) דמנה העריות
דצכרת וכתב וז"ל אמר המאירי
איסורי עריות חלוקים לשבעה מדרגות והם
סקילה שריפה חנק כרת לאו עשה איסור
סופרים כו' ואותם שצכרת לצד הם שמנה א'
אחותו מאביו או מאמו כו' ז' לרת ערוה
שבמקום מלוה ה' הנדה עכ"ל, ומשמעות
המאירי דבצא על לרת ערוה חייב כרת לרת
ערוה, ולכאורה לריך ציאור דכיון דאין
האיסור חלא במקום מלוה, אחר דנפערה מן
היבוס תו לא הוי מקום מלוה ואמאי אית זה
כרת צפועל [וי"ל].

ונראה לדון ציאור שיטת המאירי צאופן
מחודש, דס"ל דכל היכא דמת צלא
בנים דזכו יסוד המחייב דדין יבוס, איכא
נפילה ליבוס, וסגי בזה להתיר איסור אשת
אח, וחשיב מקום מלוה, ולהכי בחילו"ע אף
דאין עולות ליבוס מדאורייתא משום דאין
עשה דוחה לא תעשה ועשה, וממילא פטורות
אף מחלילה [ומשום דאין החלילה צאה חלא
לפטור מזיקת היבוס וכדציאר המאירין מ"מ
שפיר חשיב דנופלת ליבוס, דהרי אית זה
סיבת חיוב ליבוס, חלא דצפועל א"א לייצמה,

שרולה להתעגן צלא יבס ובלא זר אין כאן חיוב
לאו ומעתה ציאתה או חלילתה אינה פוערת
לרה ואס בעל לא קנה כלל מהורת יבמה
שהרי אינה בת יבוס כלל חלא שמכל
מקום אס בא עליה בהורת קדושין
ובצלונה לריכה גט שהרי קדושין
תופשין זה אי משום דצכלל חייבי לאוין היא
אי משום דכהונה גדולה איפשר לאחותי מינה
ויש אומרין שאף צכל ד שצבעילה לריכה גט
מגזירה שמא יאמרו קנאה ויולאה צלא גט
ובדין הוא גם כן שלא תהא לריכה
חלילה שכל שאינה עולה ליבוס אינה
עולה לחלילה כו' חלא שחכמים
הלריכה חלילה גזירה משום חלמנה
מן האירוסין כו' עכ"ל.

הרי נראה להדיא מדבריו דאף למאי דסבירא
ליה דפטורה מחלילה מדאורייתא, מ"מ
לית זה כרת דאשת אח ולהכי אס בא עליה
לשם קידושין קנאה בתורת קידושין, והדברים
לריכים ציאור טובא, דכיון דפטורה מיבוס
ומחלילה, אמאי לא יבא זה כרת דאשת אח
[ויעוין באחרו' מש"כ צזה].

עוד יש לעיין צשיטת המאירי, דהנה באחרו'
האריכו לדון צגדר דין לרת ערוה אי הוי
דין איסור או דין פטור, ומדברי הריטב"א (יא
א) מצואר בפשטו להדיא לרת ערוה הוי דין
איסור, ונקט שם לרת מחזיר גרושתו אסורה
באיסור לאו ומתייצמת מדאורייתא דחתי
עשה ודחי לא תעשה ואינה אסורה חלא
צציאה שניה ויעוין עוד ברמז"ן (שם ולק"י ג צ)

משמע דאתי לבאר בזה אמאי לית בה כרת דאשת אח וע"ז כתב דבכלל חייבי לאוין היא [ומלנו בשיטת המאירי דאיכא איסור אשת אח בלאו גבי לאו דלא יבנה, דיעוין במאירי י] ג) דכתב וז"ל החולץ ליבמתו וחזר החולץ עלמו וקדשה קדושו תופסין בה ולריכה גע שאע"פ שחלץ לה ונפקעה מלות יבום וגשאר איסור אשת אח שלא במקום מלוה לא חזרה לה לגמרי לדין אשת אח להיותה זכרת אלא בלאו שהכתוב הוליאה מכלל כרת להעמידה בלאו כו' עכ"ל ויעוין ברש"י (מע"א, ג) ובאחריו ובמשנת לעיל ואכמ"ל.]

ומצתה יש לבאר דברי המאירי, דהיכא דמתה ערוה אחר נפילה אין לרתה אסורה אלא מדינא דנאסרה שעה אחת, ומצואר מדצרוו דכל לרת ערוה נאסרת כל שעה ושעה מחמת הערוה, ולהכי כשמתה הערוה פקע הימנה שם לרת ערוה, ולכאורה ל"ב דהא אחר מיתה אינן לרות כלל, ואף את"ל דביצמות הנופלות ליבום אכתי חשיבי לרות זו לזו משום דהשתא תרוויבו בנפילה, אך בערוה ולרתה דפטורות מן החליצה ומן היבום הא אינן נופלות כלל, ובמה חשיבי לרות.

אולם למשנת השתא בשיטת המאירי, דעיקר הנפילה ליבום הויא אף במקום דליכא מלות יבום וחליצה, אלא כל היכא דמת בלא בניס דאיכא מחייב ליבום, שפיר חשיבי נפילה ליבום, ומיקרי מקום מלוה ולהכי אית בה היתר אשת אח [וכגון בחילו"ע] וכן מה"ע חשיבא מקום מלוה וחילל בה דין כרת לרת ערוה, מעתה מצואר דאף דבערוה ולרתה

וממילא לית בה מלות יבום וחליצה, אך כיון דאית בה מחייב ליבום, סגי בזה להיתר אשת אח.

וריעוין ברש"א לקמן בפרק נושאין על האנוסה (נ"ה א) שכתב וז"ל לדידכו (לצני נח) קורבא דאישות לית להו אלא בעולת בעל בלצד הוא דאית להו, ותדע לך שהרי יהודה אמר על תמר כלתו לזקה ממני ואלו היתה אסורה לו משום כלה אכתי חייבת מיתה היא משום ערוה לכ"ע דהא ב"ד של ישראל ממיתין עליה אלא ודאי עריות דאישות דקרוצים לית להו, ודחה ברש"א וז"ל ומיהו אין תמר רחיה דמותרת היתה לו ליהודה דבר תורה משום יבמה דקודם התורה היה יבום מותר בקרוצין אלא שרלה יהודה לנהוג בה כדרך שלותה התורה באחים לא באב שהאח עיקר וצקי היה בענינו ויורה על זה בעז"ע עכ"ל, ויעוין בקוב"ע (סי' ע"ב סק"ז)].

ואף בערוה הנופלת ליבום, כיון דלא חסר עיקר המחייב ליבום, דהוא הא דמת בלא בניס, שפיר חשיב נפילה ליבום, ומה"ע חשיב מקום מלוה, וממילא לרתה חשיבא לרת ערוה במקום מלוה ואית בה כרת לרת ערוה [אלא דבערוה ולרתה ממילא הדר נמי כרת דאשת אח, דכל דאית בה איסור אחר דלית ציה דחייבה, ממילא לא הותר אף האשת אח, ויתכן דאף בחילו"ע אית בה איסור אשת אח בלאו, וכן משמע לכאז' מריבעת לשון המאירי שם אס צא עליה בתורת קדושין וברלוונה לריכה גע שהרי קדושין תופשין בה אי משום דבכלל חייבי לאוין היא כו', ולכאורה

דמכח ערוה השיז ערוה ליזום, אך אשת אח
 לרת ערוה לא השיז ערוה ליזום [וצפרע
 דלשיטת רבינו ירוחם והמאירי, דחזינן דפטור
 הלרה מתחדש כל שעה ושעה מכח מה דהויא
 השתא לרה לערוה, י"ל דלא חייל כלל שם לרת
 ערוה בלרה, אלא דהערוה פוערתה כל שעה,
 וכיון דליכא חסרון בגופה, י"ל דשפיר השיבא
 אשת אח דממילא, אלא דכל זמן דהיא לרה
 לערוה, הרי הערוה פוערתה אף מן החליצה,
 אך כשמתה הערוה דתו לא הויא לרת ערוה,
 נהי דאית בה איסור אשת אח מדין נאסרה,
 אך כך אשת אח אינו פוער מחליצה].

ליכא דין יזום וחליצה, מ"מ שפיר השיז לרות
 אף לאחר הנפילה, דהרי אית בהו מחייב
 ליזום וחשיזי במקום מלוא.

[ובעיקר דברי רבינו ירוחם הג"ל, דהיכא
 דמתה הערוה אחר נפילה לרתה
 חוללת ולא מתייצמת, נראה לדון לבאר לפו"ר,
 דס"ל דהא דערוה עלמה שהותרה פטורה
 מחליצה מדין נאסרה היינו מכח האשת אח
 דאית בה השתא, ואף דאשת אח דממילא אינו
 פוער מחליצה, אך אשת אח דמכח ערוה השיז
 ערוה ליזום ופוער מחליצה וכדיארזו האחרו',
 וי"ל צשיטת רבינו ירוחם דדוקא אשת אח